

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 437

**Finanse na rzecz
zrównoważonego rozwoju.
Gospodarka – etyka – środowisko**

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Jadwiga Marcinek
Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz
Łamanie: Magorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach:
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-592-6

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Jacek Adamek: Ubóstwo w perspektywie islamu – wybrane zagadnienia / Poverty in the perspective of Islam – selected problems.....	11
Agnieszka Alińska: Shadow banking jako element zrównoważonego rozwoju systemu finansowego / Shadow banking as an element of sustainable development financial system.....	22
Kamil Borowski: Finansowanie ochrony środowiska w Polsce przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej / Financing of environmental protection in Poland by the National Fund for Environmental Protection and Water Management.....	32
Grażyna Borys: Opłata eksploatacyjna jako kategoria finansowa / Service charge as a financial category.....	42
Krystyna Brzozowska: Multilateralne instytucje finansowe w Europie wobec wymagań zrównoważonego rozwoju / Multilateral financial institutions in Europe towards sustainable development requirements.....	51
Dorota Burzyńska: Inicjatywy klastrowe elementem zielonej gospodarki / Cluster initiatives as an element of green economy.....	63
Michał Buszko, Dorota Krupa: Fundusze sekurytyzacyjne a zrównoważony rozwój rynku finansowego w Polsce / Securitisation funds and sustainable development of financial market in Poland.....	75
Michał Buszko, Dorota Krupa, Damian Walczak: Rynek finansowy wobec starzejącego się społeczeństwa / Financial market towards an ageing society.....	87
Zuzanna Czekaj: Opłata za emisję spalin jako źródło finansowania ochrony środowiska / Fee for issue of exhaust as a source of financing of environmental protection.....	96
Ewa Dziawgo: Zastosowanie opcji forward start w ocenie strategicznych przedsięwzięć proekologicznych / Applying forward start options in the assessment of strategic pro-ecological projects.....	106
Leszek Dziawgo: Ekologiczne fundusze inwestycyjne banków szwajcarskich / Ecological investment funds of Swiss banks.....	115
Leszek Dziawgo, Danuta Dziawgo: Bankowość alternatywna. Społeczna ewolucja biznesu finansowego – wybrane aspekty ekologiczne / Alternative banking. Social evolution of financial business – selected ecological aspects.....	124

Joanna Fila: Zielone mikrofinanse jako element zrównoważonego rozwoju / The green microfinance as an element of the sustainable development.....	132
Magdalena Frasyniuk-Pietrzyk, Magdalena Walczak-Gańko: Świadomość potrzeby planowania emerytalnego / Awareness of the necessity of retirement planning.....	143
Juliusz Giżyński: Europejska Rada Budżetowa jako organ uzupełniający narodowe rady fiskalne w krajach strefy euro / The European Fiscal Board as a body complementing national fiscal councils in the euro area countries.	156
Agata Ibron: Systemy wsparcia odnawialnych źródeł energii w Polsce / The support systems for renewable energy sources in Poland.....	167
Bogna Janik: Dochód–ryzyko w inwestycjach społecznie odpowiedzialnych na podstawie portfeli pasywnych spółek z krajów Europy Środkowo-Wschodniej / Income-risk in value-based investing in Central and Eastern European countries (CEECs) – based on the companies reflected in socially responsible indices	177
Klaudia Jarno: Zaangażowanie Międzynarodowego Banku Odbudowy i Rozwoju w <i>carbon finance</i> w świetle tworzonych przez niego funduszy węglowych i mechanizmów finansowych / Involvement of the International Bank for Reconstruction and Development in carbon finance in the light of its carbon funds and financial mechanisms.....	187
Dariusz Klimek: Fundusz Muncypalny jako instrument finansowania zrównoważonego rozwoju lokalnego / Municipal Fund as the instrument the sustainable local development financing	199
Magdalena Kogut-Jaworska: Pomoc <i>de minimis</i> i jej szczególna rola w systemie pomocy publicznej w Polsce / <i>De minimis</i> aid and its particular role in the system of state aid in Poland	208
Jan Koleśnik: Współczesny bank centralny jako organizacja społecznie odpowiedzialna / Contemporary central bank as a socially responsible organization	222
Dorota Korenik: Spór o odpowiedzialność zewnętrzną współczesnego banku / The dispute on external responsibility of a contemporary bank.....	230
Jolanta Korkosz-Gębska: Rola innowacji ekologicznych w budowaniu przewagi konkurencyjnej województwa świętokrzyskiego / The impact of environmental innovations in a formation of the competitive advantage of the Świętokrzyskie Voivodeship.....	244
Katarzyna Kowalska: Kontrowersje wokół CSR w handlu detalicznym branży FMCG / Controversy over CSR in FMCG retail trade industry.....	252
Danuta Król: Istota zarządzania długiem samorządowym w procesie zrównoważonego rozwoju lokalnego / Essence of local government debt management	261
Dorota Krupa: Wspieranie inwestowania długoterminowego z wykorzystaniem funduszy inwestycyjnych na poziomie UE / Supporting long-term investments with the use of investment funds at the EU level	270

Iwona Lubimow-Burzyńska: Znaczenie edukacji dla wzrostu gospodarczego – przegląd badań / Importance of education for economic growth – a review of research	280
Piotr P. Malecki: Europejski model sprawozdawczości statystycznej w zakresie wydatków na ochronę środowiska i jego zastosowanie w Polsce / European statistical reporting model for environmental protection expenditure and its use in Poland	288
Katarzyna Mamcarz: Dźwignia ceny złota / Gold price leverage.....	299
Teresa Mikulska, Grażyna Michalczuk: Komunikacja w obszarze działań przy wykorzystaniu modelu LBG / Communication within the area of socially responsible activities using the LBG model	309
Katarzyna Olejniczak: Innowacyjne podejście do CSR – ujęcie Vissera / Innovative approach to the CSR – Visser approach	320
Jarosław Pawłowski: Ecorating hoteli odpowiedzią na wymagania konsumentów / Eco-rating of hotels as a response to customers' requirements ..	328
Dariusz Piotrowski: Potencjał wykorzystania sukuk w zakresie zarządzania długiem Skarbu Państwa / The potential for using sukuk in the scope of managing state treasury debt	338
Piotr Podsiadło: Finansowanie pomocy publicznej na ochronę środowiska w Unii Europejskiej – zagadnienia interpretacyjne / Granting of state aid for environmental protection in the European Union – the interpretation problems	348
Tomasz Potocki: Poziom wiedzy finansowej wśród mieszkańców terenów peryferyjnych, zagrożonych ubóstwem / The level of financial literacy among population of rural regions threatened by poverty.....	360
Wiesława Przybylska-Kapuścińska, Magdalena Szyszko: Zrównoważona polityka pieniężna? Ewolucja celów banku centralnego wobec współczesnych wyzwań / Balanced monetary policy? Modern challenges as the central bank's goals	373
Dominik Sadlakowski: Państwowe fundusze majątkowe jako element międzynarodowej strategii gospodarczej na przykładzie Chin / Sovereign Wealth Funds as part of international economic strategy on the example of China.....	383
Beata Sadowska: Strategia Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe a zrównoważony rozwój / Strategy of National Forests Holding vs. sustainable development	393
Małgorzata Solarz: Altruizm a odporność finansowa gospodarstw domowych / Altruism vs. financial resilience of households.....	402
Michał Soliwoda: Zmiany klimatu jako wyzwanie dla zarządzania ryzykiem w polskim rolnictwie / Climate change as a challenge for risk management in Polish agriculture.....	411

Joanna Stawska: Zadłużenie sektora <i>general government</i> a wzrost gospodarczy w kontekście zrównoważonych finansów publicznych / General government sector debt and economic growth in the context of sustainable public finances	426
Dawid Szutowski, Piotr Ratajczak: Emisja komunikatów o działaniach w zakresie społecznej odpowiedzialności a wartość dla akcjonariuszy / The relation between corporate social responsibility activities' announcements and shareholder value.....	436
Paulina Szyja: Kształtowanie gospodarki niskoemisyjnej na poziomie samorządu terytorialnego / Transition to a low carbon economy at the level of local government	447
Magdalena Ślebocka: Rola i znaczenie PPP w finansowaniu przedsięwzięć rewitalizacyjnych / Role and importance of PPP in revitalization projects financing	464
Jerzy Węclawski: Determinanty kształtowania bankowości relacyjnej w odniesieniu do średnich przedsiębiorstw w Polsce / Determinants of relationship banking creation in relation to medium-sized enterprises in Poland ..	473
Stanisław Wieteska: Pozostałości pestycydów w płodach rolnych w Polsce w świetle założeń zrównoważonego rozwoju rolnictwa / Pesticide residues in agricultural crops in Poland in the light of the principles of sustainable development of agriculture	482
Aneta Wszelaki: Znaczenie prawnych zabezpieczeń kredytów w tworzeniu rezerw celowych w bankach / Importance of legal collateral credits in the creation of specific provisions in banks.....	494
Justyna Zabawa: Rozwój i finansowanie odnawialnych źródeł energii. Przypadek gospodarki Niemiec / Development and financing of renewable energy sources. The case of German economy	503
Agnieszka Żołądkiewicz: Ocena poziomu zrównoważonego rozwoju gmin miejskich województwa warmińsko-mazurskiego / Assessment of level of sustainable development of municipalities of the Warmińsko-Mazurskie Voivodeship	513

Wstęp

Zadaniem nauki jest poszukiwanie racjonalnych rozwiązań dla cywilizacyjnych wyzwań współczesnego świata. Jednym z takich kluczowych wyzwań jest także rozwój zrównoważony. Idea zrównoważonego rozwoju jest niezwykle obiecująca, ale z całą pewnością wymaga ogromnego zaangażowania ekonomistów. Nauki ekonomiczne, a w tym dyscyplina nauki „finanse”, podejmują to wyzwanie. Wiele badań, spotkań, konferencji i publikacji służy naukowej analizie oraz praktycznej implementacji zasad zrównoważonego rozwoju we współczesnej gospodarce w zakresie finansów i rachunkowości.

Proces naukowego opracowywania problemu trwa, a społeczna ewolucja biznesu dostarcza ambitnych tematów badawczych. Po latach pracy możemy wskazać zarówno na konkretne sukcesy, jak też i na wiele wątpliwości w zakresie koncepcji zrównoważonych finansów. Materialnym dowodem naukowego wkładu w poszerzanie wiedzy są publikacje. Znaczna część aktualnego dorobku naukowego dyscypliny „finanse” dotycząca zrównoważonego rozwoju jest już od lat regularnie prezentowana w Pracach Naukowych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Kontynuujemy ten cykl opracowań.

W niniejszym tomie zebraliśmy wyselekcjonowane artykuły autorów z wielu uznanych ośrodków naukowych w Polsce. Ich tematyka skoncentrowana jest na zagadnieniach finansów i zrównoważonego rozwoju. Przedstawiono w nich doskonale rozważania teoretyczne oraz konkretne przykłady z praktyki gospodarczej. Każdy artykuł stanowi inspirujący materiał naukowy.

Szczególne podziękowania należą się nie tylko Autorom, ale także Recenzentom, którzy podjęli trud oceny nadesłanych materiałów. Jako redaktorzy tomu wraz z Autorami i Recenzentami mamy nadzieję, że poprzez publikację naszego wspólnego dzieła wnosimy istotny wkład w naukowe opracowanie problematyki finansowania zrównoważonego rozwoju.

Leszek Dziawgo, Leszek Patrzalek

Michał Buszko, Dorota Krupa, Damian Walczak

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

e-mails: mibus@econ.uni.torun.pl; dorota.krupa@umk.pl; dwalczak@umk.pl

RYNEK FINANSOWY WOBEC STARZEJĄCEGO SIĘ SPOŁECZEŃSTWA

FINANCIAL MARKET TOWARDS AN AGEING SOCIETY

DOI: 10.15611/pn.2016.437.08

JEL Classification: D14, D53, J32

Streszczenie: Celem artykułu jest uzasadnienie konieczności wyodrębnienia instrumentów, rozwiązań i sposobów gromadzenia środków, a następnie zaspokajania potrzeb finansowych starzejącego się społeczeństwa. Autorzy stwierdzają, że istnieje potrzeba wyodrębnienia emerytalnego rynku finansowego jako segmentu rynku finansowego skoncentrowanego na potrzebach osób starszych, co wymaga precyzyjnego wskazania instrumentów i rozwiązań zabezpieczających ich potrzeby. Uzasadnieniem dla wyodrębnienia emerytalnego rynku finansowego jest konieczność kompleksowego, wielopłaszczyznowego spojrzenia na zaspokajanie potrzeb finansowych związanych z okresem emerytalnym. Instytucje finansowe powinny wypracować swoistą filozofię działania w ramach emerytalnego rynku finansowego. Filozofia ta powinna uwzględniać również społeczną odpowiedzialność branży finansowej wobec osób starszych.

Słowa kluczowe: rynek finansowy, emerytura, emerytalny rynek finansowy, starzejące się społeczeństwo.

Summary: The purpose of this article is to justify the need to indicate instruments, solutions and ways to collect funds and then satisfy the financial needs of an ageing society. The authors suggest that there is a need to extract a pension financial market as a financial market segment focused on the needs of older people, which requires a precise indication of instruments and solutions for the protection of their needs. Financial institutions should find the way to develop a kind of philosophy for the financial retirement market. This philosophy should also take into account the social responsibility of the financial sector towards an ageing society.

Keywords: financial market, pension, pension financial market, ageing society.

1. Wstęp

Podobnie jak w wielu krajach wysokorozwiniętych, współcześnie w Polsce obserwuje się zjawisko wydłużania okresu życia, spadający przyrost naturalny, opóźnienie momentu posiadania dzieci i wzrost przeciętnego wieku macierzyństwa, co w konsekwencji znacznie przyspiesza proces starzenia się społeczeństwa. Niepokojący jest również brak długookresowej skuteczności i stabilności dotychczasowych rozwiązań zabezpieczenia emerytalnego, gdyż żaden z istniejących modeli obligatoryjnych nie zaspokoi w pełni potrzeb finansowych starzejącego się społeczeństwa. Jednocześnie brak jest kompleksowego podejścia do potrzeb finansowych osób starszych.

Zasadne staje się zatem wyodrębnienie problemu badawczego w postaci możliwości wielopłaszczyznowego zaspokojenia potrzeb finansowych jednostki w okresie emerytalnym. Z tego względu celem niniejszej pracy jest uzasadnienie konieczności wyodrębnienia instrumentów, rozwiązań i sposobów zaspokojenia potrzeb finansowych starzejącego się społeczeństwa zarówno na etapie aktywności zawodowej, jak i po przejściu na emeryturę.

Autorzy przyjęli założenie, iż podstawowym miejscem zaspokajania potrzeb finansowych wieku emerytalnego powinien być rynek finansowy, pozwalający na zdywersyfikowaną, kompleksową oraz efektywną alokację kapitału, a także umożliwiający zindywidualizowane podejście do konkretnego zapotrzebowania. Autorzy wskazują, że istnieje potrzeba wyodrębnienia segmentu rynku finansowego skoncentrowanego na potrzebach osób starszych. Do napisania niniejszej pracy wykorzystano studia literatury krajowej i zagranicznej, a także dane GUS.

2. Konsekwencje gospodarcze i społeczne starzejącego się społeczeństwa

Niekorzystne zjawiska demograficzne, jak np. znikomy lub ujemny przyrost naturalny, spadek liczby urodzeń, coraz późniejsze posiadanie dzieci czy upowszechnianie się modelu życia bezdzietnego są obserwowane od wielu lat w krajach wysokorozwiniętych. Wobec zaistniałych tendencji w ostatnich latach nastąpiła zmiana paradygmatu opieki nad osobami starszymi przez rodzinę i większe obciążenie opieką nad osobami starszymi w rodzinach z małą liczbą dzieci [Afek i in. 2015].

Podobne tendencje występują również w Polsce, a na wspomniane zmiany demograficzne wpływ mają także zakres pomocy socjalnej (zasiłki, ulgi, odliczenia od podatku) oraz dostępność wybranych dóbr publicznych (np. opieki zdrowotnej czy przedszkolnej). Zgodnie z danymi zaprezentowanymi w tab. 1 w Polsce tylko do roku 2035 liczba ludności powyżej 64 roku życia wzrośnie z 5,9 mln osób (15,6% ogółu ludności) do 8,3 mln (23,2% ogółu ludności).

Konsekwencją wydłużania się okresu życia osób starszych oraz zmiany modelu ich życia na bardziej aktywny jest coraz większe zapotrzebowanie na świadczenia.

Tabela 1. Liczba osób oraz udział w całkowitej liczbie ludności w Polsce

Rok	Wiek	Liczba osób	Udział
2015	0-19	7 746 070	20,4%
	20-64	24 340 562	64,0%
	65 i więcej	5 929 511	15,6%
2020	0-19	7 668 943	20,3%
	20-64	23 207 201	61,3%
	65 i więcej	6 953 646	18,4%
2025	0-19	7 570 955	20,7%
	20-64	22 023 087	60,3%
	65 i więcej	7 844 111	21,5%
2030	0-19	7 069 277	19,2%
	20-64	21 531 307	58,5%
	65 i więcej	8 195 346	22,3%
2035	0-19	6 414 270	17,8%
	20-64	21 221 204	59,0%
	65 i więcej	8 357 472	23,2%

Źródło: [GUS 2015].

Współcześnie w Polsce, bez względu na wybór systemu (repartycyjny czy kapitałowy) oraz bez względu na sposób wypłaty świadczeń (zdefiniowana składka, zdefiniowane świadczenie), stabilność funkcjonowania systemu opiera się na zastępowalności pokoleń. Świadczenia nalicza się na podstawie liczby przepracowanych lat lub wartości zgromadzonego kapitału, a formalnym płatnikiem jest państwo. Ostatecznym płatnikiem stają się jednak kolejne pokolenia, które płacą składki, podatki lub inwestują na giełdzie. Mimo podniesienia wieku emerytalnego oraz przejścia części zgromadzonych pieniędzy z OFE przez ZUS w dłuższej perspektywie może nie wystarczyć środków na wypłatę świadczeń emerytalnych [NIK 2014]. W tym zakresie konieczność samodzielnego zabezpieczenia emerytalnego jest nieunikniona. Systemowi emerytalnemu w Polsce zagrażają także: stosowanie umów cywilnoprawnych zamiast umów o pracę, relatywnie niskie wynagrodzenia oraz rozwinięta szara strefa i to nie tylko w aspekcie pracy nierejestrowanej, ale również zatrudniania pracowników za minimalne wynagrodzenie i dopłacanie pozostałej części „pod stołem”¹. Wszystko to wpływa na ograniczenie dopływu środków do I, II, jak i III filara systemu emerytalnego.

¹ Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w podmiotach osób fizycznych zatrudniających do 9 osób w 2013 r. ukształtowało się na poziomie 1855,9 zł [GUS 2014]. Tymczasem przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2013 r. wyniosło 3877,43 zł [GUS 2015]. Taka rozbieżność jest

Problem ten jest istotnie wzmacniany emigracją zarobkową, która powoduje dodatkowy odpływ środków do zagranicznych systemów emerytalnych, oraz znacząca liczba osób ubezpieczonych w pozapracowniczym systemie ubezpieczeniowym (KRUS).

Zmieniająca się struktura demograficzna społeczeństwa będzie w przyszłości determinowała niewydolność systemu opartego na umowach międzypokoleniowych i konieczność przerzucenia tej niewydolności na samych emerytów w postaci obniżki świadczeń, lub na podatników w postaci zwiększenia składek obciążających wynagrodzenia bądź zwiększonego długu skarbu państwa. Zarówno wzrost składek, jak i długu spowodują w dalszej przyszłości wzrost ryzyka ogólnogospodarczego kraju i mogą w efekcie końcowym doprowadzić do jeszcze szybszej i większej obniżki wypłacanych świadczeń lub w skrajnej sytuacji do zachwiania ciągłości wypłat, co może skutkować rosnącą liczbą osób, szczególnie starszych, wykluczonych ekonomicznie i społecznie. Ze względu na przedstawione uwarunkowania demograficzne można oczekiwać, iż wprowadzane zmiany w systemie emerytalnym umożliwią gwarantowanie świadczeń na poziomie, który nie będzie odpowiadał zapotrzebowaniu świadczeniobiorców, co będzie oznaczało konieczność posilkowania się środkami z innych źródeł. Dodatkowym zagrożeniem jest tzw. pułapka wcześniejszego przejścia na emeryturę; z prowadzonych badań wynika, że dla osób, które wcześniej przeszły na emeryturę, zwiększa się prawdopodobieństwo znacznego pogorszenia sytuacji finansowej w długim okresie [Angelini i in. 2009].

Brak stabilności rozwiązań oferowanych przez państwo skutkuje brakiem zaufania do oszczędzania długoterminowego, co stanowi dodatkowe zagrożenie w sytuacji starzejącego się społeczeństwa [Krupa i in. 2012]. Sytuacji nie poprawia niski poziom edukacji w zakresie oferty rynku finansowego dla osób starszych. Z kolei próby zwiększania świadomości i przeczności emerytalnej na poziomie UE dotyczą zazwyczaj bardzo wąskiego segmentu produktów na rynku finansowym [Krupa 2011].

3. Identyfikacja oraz charakterystyka emerytalnego rynku finansowego

3.1. Emerytalny rynek finansowy jako segment rynku finansowego

Wobec przedstawionych konsekwencji starzejącego się społeczeństwa uzasadnione wydaje się dążenie do poszukiwania i wdrażania nowych, wielopłaszczyznowych i skoordynowanych rozwiązań umożliwiających osiągnięcie dochodów emerytalnych poza I, II i III filarem. Z tego też powodu powinien zostać wykształcony i wyodrębniony segment rynku finansowego pozwalający na zabezpieczenie emerytalnych

efektem wypłacania w mniejszych przedsiębiorstwach części wynagrodzenia nieoficjalnie (duże firmy z powodów organizacyjnych nie mają takiej możliwości).

potrzeb finansowych, a także pozwalający na dostęp do innych produktów i usług finansowych, które nie były do tej pory dostępne dla osób starszych (będących na emeryturze) w zakresie oszczędzania, pozyskania środków, zabezpieczenia przed ryzykiem czy prowadzenia rozliczeń pieniężnych, bądź były dostępne w bardzo ograniczonym zakresie. Na potrzeby niniejszej pracy ów segment zostanie nazwany określeniem, które nie było do tej pory używane w literaturze naukowej, emerytalnego rynku finansowego (ERF). Autorzy proponują następującą definicję: „emerytalny rynek finansowy (ERF) to zespół instrumentów, rozwiązań i sposobów gromadzenia środków, a następnie zaspokajania potrzeb finansowych starzejącego się społeczeństwa”. Segment ten ma za zadanie odzwierciedlać dopasowanie rynku finansowego, jego instrumentów i podmiotów do zmieniającej się sytuacji demograficznej i zapobiegać wykluczeniu finansowemu osób starszych.

Autorzy niniejszego opracowania wskazują trzy istotne przesłanki, które determinują wyodrębnienie ERF. Wśród nich znajdują się: niska stopa zastąpienia, konieczność zaspokojenia potrzeb finansowych osób starszych oraz specyfika ich obsługi.

Pierwszą przesłanką uzasadniającą ERF są przemiany demograficzne zachodzące w Polsce, które upodabniają strukturę społeczną Polski do wielu krajów wysoko rozwiniętych. Jak wskazano we wcześniejszej części pracy, przemiany te uniemożliwiają uzyskanie odpowiednio wysokiej stopy zastąpienia w systemie opartym na umowie międzypokoleniowej, która pozwalałaby na racjonalne finansowanie coraz większej aktywności osób starszych. W tym kontekście należy również zauważyć, że podejście do oszczędzania i postrzeganie rynku finansowego zależy niewątpliwie nie tylko od wieku, ale od przynależności do konkretnego pokolenia. Inaczej zabezpieczenie na starość postrzega pokolenie *baby boomers* (1946-1964), inaczej pokolenie X (1965-1980), inaczej pokolenie Y (1981-2000), a zapewne jeszcze inaczej będzie postrzegać ten rynek pokolenie Z (2001-) [Musiał 2014]. Można zauważyć, że każde pokolenie żyje coraz bardziej konsumpcyjnie, zwracając większą uwagę na bieżącą konsumpcję, a nie na długoterminowe oszczędzanie. W tym kontekście widoczne są również tendencje zmian sposobów dystrybucji majątku z pokolenia na pokolenie [Claus, Claus 2015]. Zmiany te będą stanowić kolejne wyzwanie dla ERF.

Drugą przesłanką utworzenia segmentu ERF są specyficzne i zróżnicowane potrzeby finansowe osób starszych. Biorąc pod uwagę ograniczone możliwości osiągnięcia dochodu przy często szczególnych potrzebach wydatkowych, dotyczących np. leczenia, opieki, rehabilitacji czy wypoczynku, osoby starsze powinny mieć możliwość pozyskania środków z tytułu specjalnie przeznaczonych dla nich rozwiązań na rynku finansowym w warunkach braku posiadania oszczędności lub przy braku pomocy ze strony rodziny. Stworzenie i wykorzystanie rozwiązań finansujących potrzeby osób starszych jest uzasadnione o tyle, iż współcześnie dostęp tej grupy osób do tradycyjnych produktów lub usług finansowych (np. kredytów czy pożyczek) jest zwykle utrudniony.

W odróżnieniu od oferty tradycyjnych produktów i usług finansowych dostarczanych przez instytucje finansowe osobom uzyskującym przynajmniej minimalne dochody, oferta ERF może z powodzeniem być kierowana również do osób nieposiadających stałych dochodów, w tym zadłużonych i wykluczonych finansowo. Wykluczenie finansowe osób starszych widoczne jest przykładowo w kontekście oferty bankowej [Ziemia i in. 2014] czy ubezpieczeniowej [Solarz 2011]. Warunkiem koniecznym skorzystania z oferty finansowej będzie posiadanie aktywów (majątku), z którego możliwe będzie odzyskanie kapitału, np. poprzez odwrócony kredyt hipoteczny. Im bardziej zamożne będą osoby korzystające z ERF, tym większe zapotrzebowanie będą zgłaszały na usługi rozliczeniowe oraz produkty oszczędnościowe. Osoby o niskich dochodach bądź zadłużone będą potrzebowały przede wszystkim usług finansowania. W przypadku tych ostatnich, ERF w odróżnieniu od tradycyjnego podejścia na rynku finansowym pozwala na pozyskanie dodatkowych środków, gdyż co do zasady nie wymaga posiadania zdolności kredytowej.

Trzecią przesłanką powstania ERF jest konieczność dostosowania sposobu obsługi do potrzeb i specyfiki osób starszych. W przypadku rozważanej grupy nie wszystkie kanały sprzedaży oraz kontaktu będą mogły być efektywnie wykorzystane. Ważne jest, aby oferta w tym przypadku przewidywała możliwość zapewnienia dostosowanego do stanu wiedzy, wieku oraz predyspozycji fizycznych odpowiedniego kontaktu z instytucją finansową.

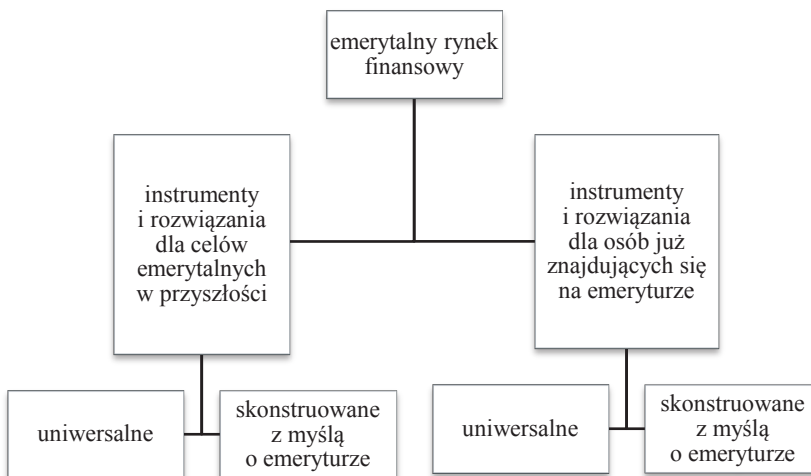
Wraz ze starzeniem się społeczeństwa przy wzrastającym nasyceniu społeczeństwa usługami i produktami bankowymi coraz większą część klientów będą stanowiły osoby starsze. Obsługa starzejącego się społeczeństwa będzie zatem stanowić coraz ważniejszy obszar działalności finansowej. Instytucje finansowe w sposób naturalny będą musiały przystosować się do tego zjawiska i wypracować swoistą filozofię działania w ramach ERF. Filozofia ta powinna uwzględniać również społeczną odpowiedzialność branży finansowej wobec osób starszych. Przykładem mogą tu być etyczne aspekty działań marketingowych skierowanych do seniorów [Broniszewska, Radzińska 2013].

3.2. Instrumenty i rozwiązania ERF

Emerytalny rynek finansowy w zamyśle autorów to segment rynku finansowego obejmujący instrumenty, produkty i usługi, a także regulacje oraz rozwiązania służące zaspokajaniu potrzeb finansowych w okresie emerytalnym, w tym w zakresie gromadzenia kapitału do wykorzystania w okresie starości, a także służące finansowaniu, prowadzeniu rozliczeń oraz zarządzaniu kapitałem i ryzykiem finansowym w wieku emerytalnym. ERF jest zatem strukturą obejmującą dwa podstawowe segmenty, tzn. segment gromadzenia kapitału na cele emerytalne przez osoby aktywne zawodowo (znajdujące się w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym) oraz segment służący obsłudze finansowej osób przechodzących lub znajdujących się na emeryturze. Badania wykazują, że wraz z wydłużaniem się życia rośnie tendencja do opóź-

niania przejścia na emeryturę, co związane jest z koniecznością oszczędzania na dodatkowe lata życia [Chen, Paul Lau 2014].

Segment gromadzenia kapitału obejmuje instrumenty, rozwiązania i regulacje rynku pieniężnego, kapitałowego, walutowego, terminowego czy ubezpieczeń, które powinny służyć odkładaniu środków oraz zarządzaniu nimi z przeznaczeniem na cele emerytalne, bądź też zarządzaniu ryzykiem towarzyszącym oszczędzającemu w okresie przedemerytalnym². Instrumenty wymienionego segmentu z założenia powinny trwale akumulować kapitał, a więc mieć długi termin zapadalności, bądź być odnawialnymi w długim horyzoncie, aż do momentu podjęcia decyzji o wycofaniu się z danej inwestycji, najczęściej po przejściu na emeryturę. Segment służący obsłudze finansowej obejmuje instrumenty, rozwiązania i regulacje pozwalające na zaspokajanie potrzeb finansowych starzejącego się społeczeństwa, które stanowią w związku z tym grupę klientów o szczególnych cechach. Obsługa finansowa osób starszych powinna obejmować działalność w zróżnicowanych aspektach, tzn. uwzględniać ich finansowanie, prowadzenie rozliczeń, zarządzanie nadwyżkami kapitału oraz wybranymi rodzajami ryzyka, a także wybranymi składnikami majątku (np. nieruchomościami).

Rys. 1. Instrumenty i rozwiązania ERF

Źródło: opracowanie własne.

Podstawowym kryterium klasyfikacji instrumentów lub produktów do ERF jest uwzględnienie w nich celu emerytalnego bądź też przeznaczenie ich specjal-

² Zakres regulacji może lub nawet powinien być szerszy, sprawne funkcjonowanie ww. instrumentów i rynków wymaga również wielu innych regulacji na poziomie ustawowym, rozporządzeń lub rekomendacji Komisji Nadzoru Finansowego.

nie dla osób starszych (na emeryturze). Zdeterminowanie celu bądź przeznaczenie emerytalne powinno wyróżniać instrument pod względem jego dostępności, ceny, sposobu obsługi, funkcjonalności czy też skali ponoszonego ryzyka. Klasyfikacja instrumentów, produktów czy rozwiązań finansowych do ERF jest relatywnie prosta w sytuacji, gdy instytucja finansowa docelowo składa ofertę osobom starszym lub też wskazuje jej emerytalne przeznaczenie. W pozostałych przypadkach określenie zakresu ERF staje się bardziej złożone, ponieważ musi nastąpić rozróżnienie celu wykorzystania powszechnych rozwiązań finansowych pomiędzy nieemerytalne i emerytalne. Ponadto rozróżnienie musi być dokonane w przypadku produktów i usług finansowych, z których korzystają osoby już będące na emeryturze. W praktyce bowiem mogą one np. korzystać z rozwiązań powszechnych, które co do zasady nie są oferowane jako emerytalne (rys. 1).

Podsumowując, można stwierdzić, iż rynek ERF będzie zasadniczo dzielił się na obszar gromadzenia kapitału dla celów emerytalnych, tworzony przez rozwiązania i instrumenty uniwersalne oraz specjalistyczne, a także na obszar obsługi finansowej osób w wieku emerytalnym, w skład którego wejdą rozwiązania i instrumenty uniwersalne oraz specjalistyczne.

4. Zakończenie

Starzejące się społeczeństwo jest wyzwaniem dla wielu państw i gospodarek świata. Na zagadnienie to nie można patrzeć wyłącznie przez pryzmat systemu emerytalnego. Uzasadnieniem dla wyodrębnienia ERF jest konieczność kompleksowego, wielopłaszczyznowego spojrzenia na zaspokajanie potrzeb finansowych związanych z okresem emerytalnym. Konieczność wyodrębnienia ERF wynika również z konieczności zaproponowania przyszłym i obecnym emerytom skoordynowanych działań, a nie serii pojedynczych, nieskoordynowanych czynności. Wyłonienie segmentu emerytalnego rynku finansowego z pewnością zwróci uwagę instytucji finansowych, instytucji nadzorujących, a także społeczeństwa na problem zabezpieczenia emerytalnego. Kompleksowe spojrzenie zwiększy możliwość zminimalizowania negatywnych skutków demograficznych, zaspokajania zróżnicowanych potrzeb finansowych osób starszych (aktywnych i biernych zawodowych) w zakresie oszczędzania, pozyskania środków, zabezpieczenia przed ryzykiem czy prowadzenia rozliczeń pieniężnych. Emerytalny rynek finansowy w swoim założeniu wzmacnia aspekt edukacyjny społeczeństwa w zakresie oszczędzania długoterminowego. Filozofia emerytalnego rynku finansowego wymaga precyzyjnego wskazania instrumentów i rozwiązań zabezpieczających potrzeby osób starszych.

Literatura

- Afek J., Krupa D., Walczak D., 2015, *Opieka nad osobami starszymi w Chinach w kontekście solidarności międzypokoleniowej*, Roczniki Humanistyczne, t. LXIII, z. 9, s. 21-36.
- Angelini V., Brugiavini A., Weber G., 2009, *Ageing and unused capacity in Europe: is there an early retirement trap?*, Economic Policy, vol. 24 (59), s. 463-508.
- Broniszewska A., Radzińska J., 2013, *Prawno-etyczne aspekty działań promocyjnych na rynku usług finansowych skierowanych do seniorów*, Zasada Równego Traktowania Prawo i Praktyka. Osoby starsze na rynku usług finansowych, nr 8, s. 28-40.
- Chen Y., Paul Lau S.H., 2014, *Mortality decline, retirement age, and aggregate savings*, Macroeconomic Dynamics, vol. 31, s. 1-22.
- Claus E., Claus I., 2015, *Savings and wealth accumulation: Measurement, influences and institutions*, Journal of Economic Surveys, vol. 29, no. 4, s. 587-593.
- GUS, 2014, *Działalność gospodarcza przedsiębiorstw o liczbie pracujących do 9 osób w 2013 r.*, <http://www.stat.gov.pl> (20.02.2015).
- GUS, 2015, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl> (20.02.2015).
- NIK, 2014, *Informacja o wynikach kontroli. Przygotowanie zakładu ubezpieczeń społecznych do realizacji zadań wynikających z ustawy z dnia 6 grudnia 2013 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych*, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa.
- Krupa D., 2011, *Fundusze inwestycyjne w zabezpieczeniu emerytalnym w państwach UE*, Polityka Społeczna, Problemy zabezpieczenia emerytalnego w Polsce i na świecie, cz. 2, t. 38, s. 48-50.
- Krupa D., Walczak D., Chojnacka E., 2012, *Preferencje w zakresie form alokacji oszczędności gospodarstw domowych w Polsce*, Copernican Journal of Finance & Accounting, vol. 1, issue 1, s. 111-122.
- Musiał M., 2014, *Dylematy zarządzania finansami osobistymi w kontekście koncepcji solidarności międzypokoleniowej*, Research Papers of Wrocław University of Economics, no. 330, s. 258-265.
- Solarz M., 2011, *Wybrane sposoby ograniczania zjawiska wykluczenia ubezpieczeniowego*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia, vol. XLV, 2, section H.
- Ziemia M., Świeszczak K., Marcinkowska M., 2014, *Wykluczenie finansowe osób 50+ w kontekście dostępnej oferty bankowej*, Finanse. Czasopismo Komitetu Nauk o Finansach PAN, nr 1 (7), s. 145-170.